Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.
Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.*

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

# Intro

**door Marc Janssens** De auteur is hoofdredacteur van *Christen Democratische Verkenningen*.
marc.janssens@wi.cda.nl / @janssensmarc

In de supermarkt bij mij om de hoek, die zich als prijsvechter manifesteert, kun je er vergif op innemen: bij de kassa's ligt steevast hoog opgestapeld (ultra)bewerkt voedsel, zoals zakken chips of pakken koekjes, en dat natuurlijk aantrekkelijk geprijsd. Het aanbod ligt er zo opdringerig en in zulke grote hoeveelheden dat ik onlangs aan de kassière vroeg hoelang het duurt voordat het schap weer leeg is. Binnen enkele dagen, zo niet één dag, antwoordde ze. Toen ik mijn verbazing daarover uitte, vulde ze aan: 'De mensen weten niet dat ze ook nog eens misleid worden. Deze chips lijken heel goedkoop, maar er zit voor de grootte van de zak maar weinig in.'

Welke plaats neemt 'ons voedsel' in ons leven in? Hoe zijn we in een situatie beland waarin ongezond eten, waarvan de link met een natuurlijke herkomst maar moeilijk te maken is, zo goedkoop en alomtegenwoordig aanwezig is? Hoe lopen de voedsellijnen eigenlijk, zowel in Nederland als in Europa en wereldwijd? En wat kunnen we eraan doen om een situatie die we – als we er goed over nadenken – onwenselijk vinden, te veranderen, zonder een schuld bij één specifieke partij te leggen? Wat is daarbij de relatie tussen boer, producent, marketeer, overheid en consument, en hoe kunnen we die relaties verbeteren? Die vragen staan centraal in dit themanummer van *Christen Democratische Verkenningen*, dat we de titel 'Ons voedsel' hebben meegegeven.

## Betutteling

'Verschrikkelijk', maar ook 'fantastisch'. Die twee typeringen geeft Kamerlid Joris Lohman aan ons voedselsysteem in een interview dat hij samen met zijn collega Jan Arie Koorevaar aan CDV gegeven heeft. Verschrikkelijk, omdat er volgens hem veel problemen zijn rond vleesconsumptie, biodiversiteit, klimaat en verspilling. Maar tegelijk is ons voedselsysteem ook fantastisch. 'Voedsel is op grote schaal beschikbaar en betaalbaar. De dingen die goed gaan moeten we behouden.'

Het is een tweeslag die dit hele themanummer doortrekt. Enerzijds constateren we dat er veel niet goed gaat. Er is sprake van een vorm van vervreemding als het om ons voedsel gaat. We lijken vrij te zijn in onze keuze welk eten we kopen – niet alleen bepalen we zelf naar welke (super)markt we gaan, ook kiezen we zelf welke producten we uit de schappen halen –, maar diverse auteurs analyseren fijntjes dat die vrijheid zeer discutabel is. Want ben je wel vrij als het aanbod van ongezond voedsel goedkoop en op ooghoogte voor het grijpen ligt, terwijl je voor gezonde en duurzame producten moet omfietsen? Er klinkt dan ook een duidelijk signaal in deze CDV om de angst voor betutteling door de overheid naast ons neer te leggen. Er is eerder sprake van betutteling door de markt als die ons via handigheidjes ertoe aanzet om ongezond voedsel te eten, dan van betutteling door de overheid als zij deze vaak onzichtbare marktsturing, op verzoek van de samenleving zelf, wil corrigeren.

Tegelijk gaat er natuurlijk ook veel goed en zijn er allerlei initiatieven om tot een noodzakelijke voedseltransitie te komen. We focussen daarbij zowel globaal – Afrika staat er qua voedselzekerheid anders voor dan Europa, en beide continenten hebben dan ook een eigen weg te bewandelen – als lokaal en regionaal. In artikelen besteden we aandacht aan de Foodvalley rond Wageningen, waar via AI en robotica en datagedreven landbouw ontwikkeld wordt, maar ook aan mensen die lokaal met behulp van hightech op zo'n manier voedsel willen produceren dat de druk op dieren en landbouwgrond afneemt. Daarnaast zoomen we in op de rol die supermarkten in het hele voedselproces innemen en wat daarin veranderd kan en moet worden, en bekijken we welke wetgeving lokale overheden al kunnen gebruiken om de 'voedselomgeving' van wijken, buurten, dorpen en steden te verbeteren, en welke wetgeving ophanden is. Ten slotte laten we zien hoe waardevolle initiatieven in de praktijk – zie het voorbeeld van de Floating Farm in Rotterdam – kunnen stuklopen op een systeemwereld waarin niet duurzaam en circulair voedsel het hoogste doel lijkt te zijn, maar de vraag of nieuwe initiatieven wel aan de benodigde papieren vereisten voldoen.

### Waterschapsverkiezingen

In het actualiteitsdeel van deze CDV komt de positie van de christendemocratie als beweging aan bod. Historicus Jurijn Timon de Vos laat zien dat een rede op het KVP-congres van november 1953 nog altijd waarde heeft voor de politieke plaatsbepaling van het CDA vandaag. En Jan Dirk van der Borg neemt ons mee naar de waterschapsverkiezingen, die samen met de verkiezingen van de Provinciale Staten in maart volgend jaar worden gehouden. Op dit moment nemen politieke partijen, inclusief het CDA, deze verkiezingen onvoldoende serieus, stelt hij, waardoor de gekozen bestuurders onvoldoende mandaat krijgen. Dat is funest voor de democratie,

want deze bestuurders moeten wel allerlei politiek gevoelige beslissingen nemen, zeker nu er afwisselend sprake is van wateroverschot en watertekort. 'Verkiezingen die niets beslissen, ondergraven het waterschap meer dan dat ze het dienen', concludeert Van der Borg.

Verder een interview met de Vlaamse politicoloog Steven Van Hecke over de positie van de christendemocraten in Europa, nu het laatste christendemocratische bastion, de CDU en CSU, het in Duitsland ook moeilijk heeft gekregen. Uitzichtloos is de situatie voor de christendemocraten allerminst, betoogt Van Hecke. Maar dan moeten ze wel de vervreemding die burgers ervaren, serieus nemen. 'De secularisering kun je niet stoppen, maar je kunt de christendemocraten wel verwijten dat ze onvoldoende voor het sociale weefsel in de samenleving zijn opgekomen.' Lokale worteling en intrinsieke verbondenheid met de burgers in de wijken, dorpen en steden is dan ook geboden, zoals het succes van de CD&V in het Vlaamse Genk laat zien.

Daarnaast hebben we in de rubriek 'Dwars' een debat over het voorstel van PRO om abortus uit het Wetboek van Strafrecht te halen. Argumenten voor én tegen dit precaire voorstel komen aan bod in bijdragen van Gabriëlle Heine en Sophie Koppejan.

## Afscheid

Ten slotte willen we graag Rien Fraanje bedanken, die zijn laatste bijdrage in de rubriek 'Uit de kunst' heeft geschreven. Na tien jaar en 38 artikelen neemt hij afscheid, en doet dat aan de hand van een artikel over het kunstwerk *Democracy Under Attack*, dat in Londen hangt. Ook nu laat Rien de reflectie over een kunstwerk – in dit geval een spiegel vormgegeven als *TIME*-cover – gepaard gaan met een reflectie die ons aan het denken zet over onder andere de (christen)democratie: 'Willen we ons nog wel verdiepen in de grote vraagstukken, met alle moeite die dat kost, of volgen we liever het leukste filmpje, de pakkendste quote of de slimste debattruc?', vraagt hij de lezer en zichzelf. We hopen dat deze CDV tot die verdieping van de grote vraagstukken in ieder geval een aanzet biedt.